

Nr 655

Av fru Hamrin-Thorell m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 90, med förslag till lag om allmän försäkring, m. m.

(Lika lydande med motion nr 772 i Andra kammaren)

I fråga om frånskild kvinnas rätt till änkepension innebär proposition nr 90 i flera hänseenden en förbättring i förhållande till det i departementspromemorian (SOU 1961:39) upptagna förslaget. Kvar står emellertid att rätten till änkepension för frånskild kvinna göres beroende av att hon vid tiden för den förutvarande mannens frånfälle var berättigad till underhållsbidrag, att änkepensionens storlek är begränsad till beloppet av underhållsbidraget och att pensionen ej skall utgå för längre tid än bidraget skulle ha utgått om mannen levat. Denna mycket betydelsefulla begränsning anser vi otillräckligt grundad och vill därom anföra följande.

Rätten till pension utgör i de flesta fall *makars största ekonomiska tillgång*. Man behöver bara tänka på pensionens kapitaliserade värde för att inse detta. Med stigande ekonomiskt välstånd och höjd levnadsstandard har rätten till pension utvecklats från en förmån för ett ringa fåtal till en allmän rätt. Var och en erhåller numera för sin insats i produktionen ej endast sin dagliga inkomst utan därjämte invaliditets- och ålderdomsskydd i form av pension.

Trots det ökande antalet yrkesverksamma gifta kvinnor är alltjämt familjens ekonomi i det allt övervägande antalet fall baserad uteslutande eller huvudsakligen på förvärvsarbete av mannen och verksamhet i hemmet av hustrun. I denna arbetsfördelning har vår gällande förmögenhetsordning mellan makar sin grund. Som framhölls vid giftermålsbalkens tillkomst vinner vardera maken genom äktenskapet rätt att dela den andra makens ekonomiska villkor. Denna i äktenskapet grundade ekonomiska gemenskap mellan makarna har fått sitt starkaste uttryck i giftorätten, vars väsentligaste innebörd är den lika delningen av makarnas giftorättsgods. Särskilt kan hustrun på detta sätt få andel i de besparingar som ofta i större eller mindre mån möjliggjorts genom hennes verksamhet i hemmet. Denna hennes verksamhet är ofta lika nödvändig för att familjens behov skall kunna tillgodoses som den inkomst mannen tillför familjen. Emellertid är rätten till pension undantagen från likadelningen.

En naturlig kompensation för frånvaron av giftorätt i mannens pensions-

rätt är för hustrun rätt till familjepension (änkepension). En sådan rätt bör därför tillkomma henne utan onödiga inskränkningar. Att en hustru helt inriktar sin verksamhet på hemmets skötsel och barnens uppfostran innebär ej endast, att hon ökar möjligheterna för mannen att skaffa pensionsgrundande inkomster, utan därjämte, att hon *avsäger sig själv möjligheten att skapa pensionspoäng för egen framtida pension*. Den trygghet i form av pension som vinnes genom mannens arbetsinkomster skapas sålunda djupare sett av makarna gemensamt. Det framstår därför som ett klart rättvisekrav, att hustrun ej går förlustig sin andel i makarnas pensionsrätt — i form av änkepension — därför att äktenskapet upplöses genom skilsmässa. Så blir emellertid fallet genom kravet på och begränsningen till underhållsbidrag. Förhållandena är nämligen ofta sådana att hustrun tills vidare kan klara sig hjälpligt på egen hand och därför ej tillerkännes något underhållsbidrag. Men hennes möjligheter att efter skilsmässan skapa en egen pension av någon betydelse är ytterligt begränsade. Det är därför stötande att hon skall mista rätt i den pension hon varit med om att grunda under äktenskapet. Än hårdare blir konsekvensen av förslaget i de fall, då hustrun har behov av underhållsbidrag men likväl ej har någon laglig rätt därtill vid mannens död, därför att hans förmåga att utge underhåll antingen saknats redan från äktenskapets upplösning eller också sedermera upphört.

Även om makarna på grund av äktenskapsförord har egendomsskillnad, är det tydligt att hustrun genom arbetet i hemmet bidrager att skapa den pensionsrätt som är avhängig av mannens insats i förvärvsarbetet.

Som skäl för att anknyta den frånskilda kvinnans änkepension till underhållsbidraget anföres i propositionen, att pensionsförmånerna skall ersätta ett inkomstbortfall. Föreligger ej någon rätt till underhåll för den frånskilda kvinnan, drabbas hon ej av något inkomstbortfall genom den förutvarande mannens död och bör därför ej ha rätt till änkepension. Detta argument är emellertid formellt och ensidigt. De sakliga övervägandena av vad som är rätt och billigt måste i stället vara avgörande. Den bäst motiverade synen på pensionen torde vara att den utgör en intjänad förmån i form av uppskjuten lön. Detta betraktelsesätt torde också vara det vanliga. Praktiskt sett ledes man med den föreslagna begränsningen in på behovsynpunkter, som eljest saknar motsvarighet i förslaget. Så länge äktenskapet består göres sålunda ingen bedömning av behovet, ej ens om makarna lever var för sig med åtskild ekonomi. Förslaget leder till att en viss grupp — de frånskilda kvinnorna — blir föremål för en anmärkningsvärd diskriminering. Man behöver t. ex. bara jämföra det fallet, att en frånskild hustru trots uppenbart behov ej uppbär något underhållsbidrag, därför att mannens förmåga att utge underhåll upphört, med det fallet, att en gift hustru har en betydande egen inkomst. Den senare får änkepension men ej den förra. Den i propositionen antydda hänvisningen till andra stödformer för behovsfall-

len är otillfredsställande. *Det är en avsevärd skillnad mellan att behöva räkna sig som ett socialfall och få uppbära en intjänad pension.*

En annan stötande konsekvens av anknytningen till underhållsbidraget visar sig vid tillämpningen av föreskrifterna om återupplivning av änkepensionsrätten efter omgifte (8 kap. 3 § andra stycket och 14 kap. 2 § sista stycket). Enligt förslaget skall i fråga om såväl folkpension som tilläggspension änkepensionen indragas, om den pensionsberättigade ingår äktenskap. Men om det nya äktenskapet upplöses innan det bestått i fem år, skall pensionen ånyo börja utgå om förutsättningarna i övrigt för rätt till pension alltså är för handen. Från denna möjlighet till återupplivning av pensionen är de frånskilda kvinnorna helt avskurna genom kravet på »förutsättningar i övrigt för rätt till pension». Rätten till underhåll upphör nämligen vid omgifte och kommer därför att saknas vid upplösningen av det nya äktenskapet.

Det är också klart att kravet på underhållsbidrag för rätt till änkepension i åtskilliga fall kommer att leda till eljest *onödiga tvister i underhållsfrågan när skilsmässovillkoren skall fastställas*. En hustru och hennes ombud måste ju se som en väsentlig uppgift att söka rädda rätten till pension. Och där tvist uteblir är risken för avtal av mer eller mindre skenkaraktär uppenbar. Det torde medföra stora svårigheter att i efterhand utvärdera avtalens verkliga syfte. En ordning som sålunda direkt inbjuder till mer eller mindre allvarligt menade krav eller transaktioner är ägnad att undergräva respekten för lagen och inger olust.

Enligt det anförda bör kravet på rätt till underhållsbidrag utgå som villkor för frånskild kvinnas rätt till änkepension. Vi är emellertid medvetna om att ett upphävande av detta krav kan medföra behov av någon begränsning på annat sätt. En tänkbar lösning är att, när flera änkepensionsberättigade finns, reducera änkepensionerna med hänsyn till de olika äktenskapens längd. Så sker inom vissa pensioneringssystem. Även andra reduktionsgrunder kan tänkas. Vi förutser därför att ytterligare utredning på denna punkt kan bli erforderlig.

Beträffande folkpensioneringen är det emellertid angeläget att rätten för frånskild kvinna att erhålla änkepension redan nu blir genomförd, vilket bör ske utan reduktion.

Vi vill därmed hemställa,

I. att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 90 måtte

a) för sin del besluta, att frånskild kvinna skall äga rätt till änkepension inom folkpensioneringen oberoende av hurvida rätt till underhållsbidrag föreligger, och

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att utredning sker om rätt för frånskild kvinna att erhålla änkepension

